

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 6ης Οκτωβρίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 267 ΣΛΕΕ – Υποχρέωση προδικαστικής παραπομπής την οποία υπέχουν τα εθνικά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας – Εξαιρέσεις από την υποχρέωση αυτή – Κριτήρια – Ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης το οποίο εγείρεται από τους διαδίκους της δίκης ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου μετά την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της δίκης αυτής – Έλλειψη διευκρινίσεων όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους είναι αναγκαία η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα – Εν μέρει απαράδεκτη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως»

Στην υπόθεση C-561/19,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) με απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 23 Ιουλίου 2019, στο πλαίσιο της δίκης

Consorzio Italian Management,

Catania Multiservizi SpA

κατά

Rete Ferroviaria Italiana SpA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Κ. Lenaerts, Πρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, Αντιπρόεδρο, A. Arabadjiev (εισηγητή), A. Prechal, M. Βηλαρά, M. Ilešič, L. Bay Larsen, N. Piçarra, A. Kumin και N. Wahl, προέδρους τμήματος, T. von Danwitz, C. Toader, L.S. Rossi, I. Jarukaitis και N. Jääskinen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Bobek

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 15 Ιουλίου 2020,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi SpA, εκπροσωπούμενες από τους E. Giardino και A. Cariola, avvocati,
- η Rete Ferroviaria Italiana SpA, εκπροσωπούμενη από τον U. Cossu, avvocato,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον S. Fiorentino, avvocato dello Stato,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους J. Möller και D. Klebs,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την E. de Moustier,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Gattinara και P. Ondrůšek καθώς και από την L. Haasbeek,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Απριλίου 2021,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 2 και 3 ΣΕΕ, του άρθρου 4, παράγραφος 2, των άρθρων 9, 26, 34, του άρθρου 101, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και των άρθρων 106, 151 έως 153, 156 και 267 ΣΛΕΕ, των άρθρων 16 και 28 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, ο οποίος υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και αναθεωρήθηκε στο Στρασβούργο στις 3 Μαΐου 1996 (στο εξής: Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης), και του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, που εγκρίθηκε κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Στρασβούργο στις 9 Δεκεμβρίου 1989 (στο εξής: Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi SpA, αναδόχων δημόσιας συμβάσεως για την παροχή υπηρεσιών καθαρισμού των εθνικών σιδηροδρομικών υποδομών, και, αφετέρου, της Rete Ferroviaria Italiana SpA (στο εξής: RFI) σχετικά με την άρνηση της τελευταίας να δεχθεί το αίτημά τους για αναθεώρηση της τιμής της εν λόγω συμβάσεως.

Το νομικό πλαίσιο

- 3 Το άρθρο 2, παράγραφος 4, του decreto legislativo n. 163 – Codice dei contratti pubblici relativi a lavori, servizi e forniture in attuazione delle direttive 2004/17/CE e 2004/18/CE (νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163 περί θεσπίσεως κώδικα δημοσίων συμβάσεων έργων, υπηρεσιών και

προμηθειών για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των οδηγιών 2004/17/EK και 2004/18/EK), της 12ης Απριλίου 2006 (τακτικό συμπλήρωμα στην GURI αριθ. 100, της 2ας Μαΐου 2006, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα αριθ. 163/2006), ορίζει τα εξής:

«Καθόσον δεν ρυθμίζεται ρητώς με τον παρόντα κώδικα, η συμβατική δραστηριότητα των φορέων του άρθρου 1 διέπεται επίσης από τις διατάξεις του αστικού κώδικα.»

- 4 Το άρθρο 115 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προσαρμογή των τιμών», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Όλες οι συμβάσεις διαδοχικής εκτέλεσης που αφορούν υπηρεσίες ή προμήθειες πρέπει να περιέχουν ρήτρα περιοδικής αναθεώρησης της τιμής. Η αναθεώρηση στηρίζεται σε έρευνα διεξαγόμενη από τα διευθυντικά στελέχη που είναι υπεύθυνα για την απόκτηση των αγαθών και υπηρεσιών βάσει των δεδομένων που μνημονεύονται στο άρθρο 7, παράγραφος 4, στοιχείο c, και παράγραφος 5.»

- 5 Το άρθρο 206 του νομοθετικού αυτού διατάγματος ορίζει ότι ορισμένες μόνον από τις διατάξεις του εν λόγω διατάγματος, μεταξύ των οποίων δεν περιλαμβάνεται το άρθρο του 115, έχουν εφαρμογή στις συμβάσεις που εμπίπτουν στους τομείς τους οποίους αφορά η οδηγία 2004/17/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών (ΕΕ 2004, L 134, σ. 1), ήτοι στους ειδικούς τομείς του αερίου, της θερμικής ενέργειας, της ηλεκτρικής ενέργειας, του ύδατος, των υπηρεσιών μεταφοράς, των ταχυδρομικών υπηρεσιών, της αναζήτησης και της εξόρυξης πετρελαίου, αερίου, άνθρακα και άλλων στερεών καυσίμων, καθώς και στους τομείς των λιμένων και αερολιμένων.

- 6 Το άρθρο 210 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006, το οποίο φέρει τον τίτλο «Υπηρεσίες μεταφοράς», ορίζει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων του άρθρου 23, οι διατάξεις του παρόντος τμήματος εφαρμόζονται στις δραστηριότητες που αποσκοπούν στη διάθεση ή την εκμετάλλευση δικτύων που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό στους τομείς των μεταφορών με σιδηρόδρομο, αυτόματα συστήματα, τραμ, τρόλεϊ, λεωφορεία ή καλώδιο.

2. Όσον αφορά τις υπηρεσίες μεταφορών, θεωρείται ότι υφίσταται δίκτυο όταν η υπηρεσία παρέχεται με τους όρους που ορίζονται από τις αρμόδιες αρχές, όπως είναι οι όροι που αφορούν τις εξυπηρετούμενες διαδρομές, τη διαθέσιμη μεταφορική ικανότητα ή τη συχνότητα παροχής της υπηρεσίας».

- 7 Το άρθρο 217 του νομοθετικού αυτού διατάγματος, το οποίο φέρει τον τίτλο «Συμβάσεις που ανατίθενται για σκοπούς άλλους από την άσκηση μιας από τις οριζόμενες δραστηριότητες ή για την άσκηση μιας τέτοιας δραστηριότητας σε τρίτη χώρα», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Οι διατάξεις του παρόντος δεν εφαρμόζονται στις συμβάσεις που συνάπτουν οι αναθέτοντες φορείς για άλλους σκοπούς εκτός των δραστηριοτήτων που ορίζονται στα άρθρα 208 έως 213 ή για την άσκηση αυτών των δραστηριοτήτων σε τρίτη χώρα, υπό συνθήκες που δεν προϋποθέτουν την υλική εκμετάλλευση δικτύου ή γεωγραφικής περιοχής στο εσωτερικό της [Ενωσης]».

- 8 Το άρθρο 1664 του *codice civile* (αστικού κώδικα), το οποίο φέρει τον τίτλο «Επαχθής χαρακτήρας ή δυσχέρειες κατά την εκτέλεση», ορίζει στο πρώτο εδάφιο τα εξής:

«Όταν, λόγω απρόβλεπτων περιστάσεων, επέρχονται αυξήσεις ή μειώσεις στο κόστος των υλικών ή του εργατικού δυναμικού οι οποίες οδηγούν σε αύξηση ή μείωση μεγαλύτερη του ενός δεκάτου της συμφωνηθείσας συνολικής τιμής, ο ανάδοχος ή ο κύριος του έργου μπορεί να ζητήσει την αναθεώρηση της τιμής αυτής. Η αναθεώρηση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον όσον αφορά τη διαφορά που υπερβαίνει το ένα δέκατο.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Η RFI ανέθεσε στις εκκαλούσες της κύριας δίκης, *Conorzio Italian Management* και *Catania Multiservizi*, οι οποίες είχαν συσταθεί υπό τη μορφή προσωρινής κοινοπραξίας, σύμβαση με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών καθαρισμού, συντήρησης του διακόσμου των εγκαταστάσεων και άλλων χώρων προσβάσιμων στο κοινό, καθώς και παρεπόμενων υπηρεσιών σε σταθμούς, εγκαταστάσεις, γραφεία και συνεργεία, διάσπαρτα σε ολόκληρη την περιοχή αρμοδιότητας της *Direzione Compartimentale Movimento di Cagliari* (περιφερειακής διεύθυνσης κυκλοφορίας του Κάλιαρι, Ιταλία). Η σύμβαση περιείχε ειδική ρήτρα καθορίζουσα τον τρόπο αναθεώρησης της συμφωνηθείσας τιμής, ο οποίος παρεξέκλινε από το άρθρο 1664 του αστικού κώδικα.
- 10 Κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης της εν λόγω συμβάσεως, οι εκκαλούσες της κύριας δίκης ζήτησαν από την RFI, βάσει μεταξύ άλλων του άρθρου 115 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006, την αναθεώρηση της προηγούμενης συμφωνηθείσας τιμής της συμβάσεως, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η αύξηση του συμβατικού κόστους, η οποία οφειλόταν στην αύξηση των δαπανών προσωπικού. Με απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2012, η RFI απέρριψε το εν λόγω αίτημα.
- 11 Οι εκκαλούσες της κύριας δίκης άσκησαν προσφυγή ενώπιον του *Tribunale amministrativo regionale per la Sardegna* (περιφερειακού διοικητικού δικαστηρίου της Σαρδηνίας, Ιταλία) με αίτημα την ακύρωση της εν λόγω απορριπτικής αποφάσεως.
- 12 Με απόφαση της 11ης Ιουνίου 2014, το *Tribunale amministrativo regionale per la Sardegna* (περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο της Σαρδηνίας) απέρριψε την προσφυγή. Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι το άρθρο 115 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006 δεν είχε εφαρμογή επί των συμβάσεων που αφορούσαν ειδικούς τομείς, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης σύμβαση. Συγκεκριμένα, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι οι υπηρεσίες καθαρισμού των σταθμών, των εγκαταστάσεων, των γραφείων και των συνεργείων είχαν παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με την άσκηση των κύριων δραστηριοτήτων, οι οποίες αφορούσαν τη διάθεση ή την εκμετάλλευση του δικτύου σιδηροδρομικών μεταφορών και εμπίπτουν στους ειδικούς τομείς. Το ίδιο δικαστήριο προσέθεσε ότι δεν συνέτρεχε λόγος αναθεωρήσεως της τιμής κατ' εφαρμογήν του άρθρου 1664 του αστικού κώδικα, δεδομένου ότι οι διάδικοι της κύριας δίκης είχαν κάνει χρήση της δυνατότητας που διέθεταν, δυνάμει του εν λόγω άρθρου, να παρεκκλίνουν από αυτό εισάγοντας στη σύμβαση που τους συνδέει ρήτρα περιορίζουσα την αναθεώρηση της τιμής.
- 13 Οι εκκαλούσες της κύριας δίκης άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, υποστηρίζοντας, στο πλαίσιο του πρώτου και του δεύτερου λόγου εφέσεως, ότι, σε αντίθεση προς όσα έκρινε το *Tribunale amministrativo regionale per la Sardegna* (περιφερειακό διοικητικό δικαστήριο της Σαρδηνίας), το άρθρο 115 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006, ή, εναλλακτικώς, το άρθρο 1664 του αστικού κώδικα, είχε εφαρμογή επί της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης συμβάσεως. Επιπλέον, οι εκκαλούσες

της κύριας δίκης αμφισβήτησαν τη συμβατότητα των άρθρων 115, 206, 210 και 217 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006 με το δίκαιο της Ένωσης, υποστηρίζοντας ότι οι διατάξεις αυτές, καθόσον τείνουν να αποκλείσουν την αναθεώρηση των τιμών στον τομέα των μεταφορών, ειδικότερα δε στις συναφείς με τον τομέα αυτό συμβάσεις καθαρισμού, αντιβαίνουν, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ, στα άρθρα 26 και 101 επ. ΣΛΕΕ, καθώς και στην οδηγία 2004/17. Φρονούν ότι η εθνική ρύθμιση προβλέπει υπερβολικές και αδικαιολόγητες απαιτήσεις σε σχέση με τη νομοθεσία της Ένωσης. Φρονούν, επίσης, ότι η εν λόγω ρύθμιση είναι ικανή να περιαγάγει την επιχείρηση στην οποία έχει ανατεθεί σύμβαση παροχής υπηρεσιών καθαρισμού, οι οποίες έχουν παρακολουθηματικό χαρακτήρα σε σχέση με την κύρια υπηρεσία στον τομέα των μεταφορών, σε υποδεέστερη και ασθενέστερη θέση σε σχέση με τη δημόσια επιχείρηση η οποία παρέχει την κύρια υπηρεσία, προκαλώντας μη δίκαιη και δυσανάλογη διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας και μεταβάλλοντας, εν τέλει, τους κανόνες λειτουργίας της αγοράς. Τέλος, εάν θεωρηθεί ότι ο αποκλεισμός της αναθεώρησης των τιμών σε όλες τις συμβάσεις που συνάπτονται στους ειδικούς τομείς απορρέει απευθείας από την οδηγία 2004/17, η οδηγία αυτή είναι, κατά τις εκκαλούσες της κύριας δίκης, ανίσχυρη.

14 Οι εκκαλούσες της κύριας δίκης ζήτησαν από το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα, προκειμένου να καθοριστεί αν η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική ρύθμιση αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης και να εξεταστεί το κύρος της οδηγίας 2004/17.

15 Με απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 24 Μαρτίου 2017, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης (ιδίως με το άρθρο 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ, με τα άρθρα 26, 56 έως 58 και 101 ΣΛΕΕ και με το άρθρο 16 του [Χάρτη]), καθώς και με την οδηγία 2004/17, ερμηνεία του εθνικού δικαίου που αποκλείει την αναθεώρηση των τιμών σε συμβάσεις που σχετίζονται με τους [...] ειδικούς τομείς, ιδίως σε συμβάσεις με αντικείμενο διαφορετικό από εκείνα τα οποία προβλέπει η εν λόγω οδηγία, οι οποίες όμως συνδέονται λειτουργικώς με τους τομείς αυτούς;

2) Είναι σύμφωνη με τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ιδίως με το άρθρο 3, παράγραφος 1, ΣΕΕ, με τα άρθρα 26, 56 έως 58 και 101 ΣΛΕΕ και με το άρθρο 16 του [Χάρτη]) η οδηγία 2004/17 (στην περίπτωση που θεωρηθεί ότι ο αποκλεισμός της αναθεώρησης των τιμών σε όλες τις συμβάσεις που συνάπτονται και εκτελούνται στο πλαίσιο των [...] ειδικών τομέων απορρέει απευθείας από την εν λόγω οδηγία), “λαμβάνομένων υπόψη του μη δίκαιου και δυσανάλογου χαρακτήρα της και της διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας, και, άρα, των κανόνων της αποτελεσματικής αγοράς”;

16 Με την απόφαση της 19ης Απριλίου 2018, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-152/17, EU:C:2018:264), το Δικαστήριο απάντησε στο πρώτο ερώτημα ότι η οδηγία 2004/17 και οι γενικές αρχές που τη διέπουν πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε κανόνες εθνικού δικαίου, όπως είναι οι επίμαχοι στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι οποίοι δεν προβλέπουν την περιοδική αναθεώρηση των τιμών μετά τη σύναψη συμβάσεων που εμπίπτουν στους καλυπτόμενους από την οδηγία τομείς.

17 Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το πρώτο ερώτημα ήταν απαράδεκτο κατά το μέρος που αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ, των άρθρων 26, 57, 58 και 101 ΣΛΕΕ, καθώς και ορισμένων πτυχών του άρθρου 56 ΣΛΕΕ –εκτός των σχετιζόμενων με τις αρχές της ισότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων καθώς και με την

υποχρέωση διαφάνειας, τις οποίες το άρθρο αυτό κατοχυρώνει στο πεδίο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών–, για τον λόγο ότι η απόφαση περί παραπομπής της 24ης Νοεμβρίου 2016 δεν διευκρίνιζε τους λόγους για τους οποίους η ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων ήταν λυσιτελής για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης και, ως εκ τούτου, δεν πληρούσε τις απαιτήσεις του άρθρου 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

- 18 Επιπλέον, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 16 του Χάρτη, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 163/2006, καθόσον δεν προβλέπουν την περιοδική αναθεώρηση των τιμών των συμβάσεων που εμπίπτουν στους καλυπτόμενους από την οδηγία 2004/17 τομείς, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως θέτουσες σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.
- 19 Το Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, το δεύτερο ερώτημα είχε υποθετικό χαρακτήρα και ήταν, ως εκ τούτου, απαράδεκτο.
- 20 Μετά την έκδοση της αποφάσεως της 19ης Απριλίου 2018, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-152/17, EU:C:2018:264), το αιτούν δικαστήριο προχώρησε σε διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως στις 14 Νοεμβρίου 2018. Με το υπόμνημά τους της 28ης Οκτωβρίου 2018, το οποίο κατέθεσαν ενόψει της εν λόγω επ' ακροατηρίου συζητήσεως, οι εκκαλούσες της κύριας δίκης ζήτησαν από το εν λόγω δικαστήριο να υποβάλει στο Δικαστήριο νέα προδικαστικά ερωτήματα, προκειμένου να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ, το άρθρο 4, παράγραφος 2, τα άρθρα 9, 26, 34, το άρθρο 101, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τα άρθρα 106, 151 έως 153 και 156 ΣΛΕΕ, τα άρθρα 16 και 28 του Χάρτη, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων αντιτίθενται στην επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική ρύθμιση.
- 21 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ορισμένα από τα ερωτήματα αυτά απαντήθηκαν με την απόφαση της 19ης Απριλίου 2018, Consorzio Italian Management και Catania Multiservizi (C-152/17, EU:C:2018:264), ενώ άλλα τέθηκαν για πρώτη φορά από τις εκκαλούσες της κύριας δίκης. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, υποχρεούται να υποβάλει εκ νέου αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, στο μέτρο που δεν υφίσταται κανένα ένδικο μέσο κατά της αποφάσεώς του και στο μέτρο που ανέκυψε ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.
- 22 Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο κρίνει αναγκαίο να υποβάλει, προηγουμένως, στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικά με τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της προδικαστικής παραπομπής στην περίπτωση κατά την οποία διάδικος στη δίκη εγείρει ενώπιον εθνικού δικαστηρίου τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας ζήτημα συμβατότητας του εθνικού δικαίου με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, σχετικά με το κατά πόσον ένα τέτοιο δικαστήριο μπορεί να κρίνει ότι απαλλάσσεται από την υποχρέωση παραπομπής σε περίπτωση που ο διάδικος εγείρει το ζήτημα αυτό όχι με το εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο αλλά μεταγενέστερα, ιδίως αφού η υπόθεση έχει τεθεί για πρώτη φορά υπό διάσκεψη ή ακόμη και μετά την υποβολή από το εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας μιας πρώτης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση αυτή.
- 23 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η εκ μέρους του προσφεύγοντος διατύπωση, σε προχωρημένο στάδιο της διαδικασίας, προτάσεως περί υποβολής στο Δικαστήριο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης τις οποίες ο εν λόγω διάδικος δεν επικαλέστηκε κατά το χρονικό σημείο ασκήσεως της προσφυγής

προσκρούει σε ένα «εγγενές στη διαδικασία σύστημα κωλυμάτων», το οποίο θεσπίζει η εθνική νομοθεσία, στο μέτρο που μια τέτοια πρόταση θα μετέβαλε το αντικείμενο της διαφοράς, όπως αυτό οριοθετείται από τους λόγους ακυρώσεως και τις ενστάσεις των διαδίκων της δίκης.

24 Εξάλλου, κατά το αιτούν δικαστήριο, η «αλυσιδωτή» υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενδεχόμενη κατάχρηση διαδικασίας και θα ενείχε τον κίνδυνο να καταστεί κενό περιεχομένου το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και η αρχή της ταχείας και αποτελεσματικής επιλύσεως των διαφορών.

25 Στο πλαίσιο αυτό, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Υποχρεούται, καταρχήν, βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα να υποβάλει αίτηση προδικαστικής απόφασης επί ζητήματος σχετικού με την ερμηνεία του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμη και στις περιπτώσεις που ένας εκ των διαδίκων εγείρει ενώπιον αυτού το εν λόγω ζήτημα μετά την πρώτη εκ μέρους του πράξη κινήσεως της δίκης ή συμμετοχής του σε αυτήν, ή αφού η υπόθεση έχει τεθεί για πρώτη φορά υπό διάσκεψη, ή ακόμη και μετά την υποβολή μιας πρώτης αιτήσεως προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

2) [...] Συνάδουν με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως με το άρθρο 4, παράγραφος 2, το άρθρο 9, το άρθρο 101, παράγραφος 1, στοιχείο ε', το άρθρο 106 και το άρθρο 151 –καθώς και με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και με τον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων που μνημονεύονται στο τελευταίο αυτό άρθρο– με τα άρθρα 152, 153 και 156 ΣΛΕΕ· με τα άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ καθώς και με το άρθρο 28 του [Χάρτη], τα άρθρα 115, 206 και 217 του νομοθετικού διατάγματος 163/2006, όπως έχουν ερμηνευθεί με τη νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων, ήτοι υπό την έννοια ότι αποκλείουν την αναθεώρηση των τιμών σε συμβάσεις οι οποίες σχετίζονται με τους [...] ειδικούς τομείς, ιδίως σε συμβάσεις που έχουν αντικείμενο διαφορετικό από τα προβλεπόμενα στην οδηγία 2004/17, αλλά συνδέονται με αυτά λειτουργικώς;

3) [...] Συνάδουν με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ιδίως με το άρθρο 28 του [Χάρτη], με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως η οποία κατοχυρώνεται στα άρθρα 26 και 34 ΣΛΕΕ, καθώς και με την αρχή της επιχειρηματικής ελευθερίας η οποία επίσης κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 του [Χάρτη]) τα άρθρα 115, 206 και 217 του νομοθετικού διατάγματος 163/2006, όπως έχουν ερμηνευθεί με τη νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων, ήτοι υπό την έννοια ότι αποκλείουν την αναθεώρηση των τιμών σε συμβάσεις οι οποίες σχετίζονται με τους [...] ειδικούς τομείς, ιδίως σε συμβάσεις που έχουν αντικείμενο διαφορετικό από τα προβλεπόμενα στην οδηγία 2004/17, αλλά συνδέονται με αυτά λειτουργικώς;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

26 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου απαλλάσσεται από την υποχρέωση, την οποία προβλέπει το τρίτο εδάφιο του άρθρου αυτού, να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία

- του δικαίου της Ένωσης, όταν το ζήτημα αυτό εγείρει διάδικος σε προχωρημένο στάδιο εξέλιξης της διαδικασίας, αφού η υπόθεση έχει τεθεί για πρώτη φορά υπό διάσκεψη ή ακόμη και μετά την υποβολή μιας πρώτης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση αυτή.
- 27 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η οποία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του δικαιοδοτικού συστήματος που έχουν καθιερώσει οι Συνθήκες, καθιερώνοντας τον διάλογο σε επίπεδο δικαιοδοτικών οργάνων ακριβώς μεταξύ του Δικαστηρίου και των δικαστηρίων των κρατών μελών, αποσκοπεί στη διασφάλιση της ενότητας της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, καθιστώντας κατά τον τρόπο αυτό δυνατή τη διασφάλιση της συνοχής του, της πλήρους αποτελεσματικότητάς του και της αυτονομίας του καθώς και, εν τέλει, του ιδιάζοντος χαρακτήρα του δικαίου που θεσπίζουν οι Συνθήκες [πρβλ. γνωμοδότηση 2/13 (Προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΔΑ), της 18ης Δεκεμβρίου 2014, EU:C:2014:2454, σκέψη 176 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, καθώς και απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, σκέψη 37].
- 28 Πράγματι, ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής που καθιερώνει η διάταξη αυτή σκοπεί να διασφαλίσει σε όλες τις περιστάσεις ότι το δίκαιο της Ένωσης θα έχει το ίδιο αποτέλεσμα εντός όλων των κρατών μελών, προκειμένου να μην υπάρχουν αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία του δικαίου αυτού του οποίου η εφαρμογή είναι υποχρεωτική για τα εθνικά δικαστήρια, για τη δε διασφάλιση της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης από τα εθνικά δικαστήρια ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής παρέχει σε αυτά ένα μέσο για την εξάλειψη των δυσχερειών που ενδέχεται να ανακύψουν εκ της απαιτήσεως να έχει το δίκαιο της Ένωσης πλήρη αποτελεσματικότητα στο πλαίσιο των δικαιοδοτικών συστημάτων των κρατών μελών. Επομένως, τα εθνικά δικαστήρια έχουν απόλυτη ευχέρεια ή ακόμη και υποχρέωση να υποβάλλουν στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, οσάκις εκτιμούν ότι υπόθεση εκκρεμούσα ενώπιόν τους εγείρει ζητήματα που αφορούν την ερμηνεία ή απαιτούν τον έλεγχο του κύρους διατάξεων του δικαίου της Ένωσης επί των οποίων καλούνται να αποφασίσουν [πρβλ. γνωμοδότηση 1/09 (Συμφωνία για τη δημιουργία ενοποιημένου συστήματος επίλυσης διαφορών σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας), της 8ης Μαρτίου 2011, EU:C:2011:123, σκέψη 83 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 29 Το σύστημα του άρθρου 267 ΣΛΕΕ καθιερώνει, ως εκ τούτου, άμεση συνεργασία μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, στο πλαίσιο της οποίας τα δεύτερα συμπράττουν ουσιαστικώς στην προσήκουσα εφαρμογή και στην ομοιόμορφη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, καθώς και στην προστασία των δικαιωμάτων που η έννομη αυτή τάξη παρέχει στους ιδιώτες [πρβλ. γνωμοδότηση 1/09 (Συμφωνία για τη δημιουργία ενοποιημένου συστήματος επίλυσης διαφορών σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας), της 8ης Μαρτίου 2011, EU:C:2011:123, σκέψη 84].
- 30 Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής, το Δικαστήριο παρέχει στα εθνικά δικαστήρια, υπό την ιδιότητά τους ως δικαστηρίων επιφορτισμένων με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 7), τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου αυτού που τους είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς επί της οποίας καλούνται να αποφανθούν (πρβλ. αποφάσεις της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, Ferreira da Silva e Brito κ.λπ., C-160/14, EU:C:2015:565, σκέψη 37, και της 5ης Δεκεμβρίου 2017, M.A.S. και M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, σκέψη 23).

- 31 Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η αποστολή που έχει ανατεθεί, αντιστοίχως, στα εθνικά δικαστήρια και στο Δικαστήριο είναι ουσιώδης για την προάσπιση της ουσίας του δικαίου που θεσπίσθηκε με τις Συνθήκες [γνωμοδότηση 1/09 (Συμφωνία για τη δημιουργία ενοποιημένου συστήματος επίλυσης διαφορών σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας), της 8ης Μαρτίου 2011, EU:C:2011:123, σκέψη 85].
- 32 Περαιτέρω, υπενθυμίζεται ότι, εφόσον δεν χωρεί ένδικο μέσο κατά της αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου, το δικαστήριο αυτό, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία της Συνθήκης ΛΕΕ, υποχρεούται καταρχήν να το παραπέμψει στο Δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 33 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα εθνικά δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εθνικού δικαίου απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή μόνον οσάκις διαπιστώνουν ότι το ανακύψαν ζήτημα δεν ασκεί επιρροή ή ότι η επίμαχη διάταξη του δικαίου της Ένωσης έχει ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο ή ότι η ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης παρίσταται τόσο προφανής ώστε να μην καταλείπει περιθώριο για καμία εύλογη αμφιβολία [πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 21, της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, σκέψη 33, καθώς και της 4ης Οκτωβρίου 2018, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Φόρος κινητών αξιών), C-416/17, EU:C:2018:811, σκέψη 110].
- 34 Συναφώς, υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι από τη σχέση μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου εδαφίου του άρθρου 267 ΣΛΕΕ συνάγεται ότι τα δικαστήρια που αναφέρονται στο τρίτο εδάφιο διαθέτουν την ίδια εξουσία εκτιμήσεως όπως όλα τα άλλα εθνικά δικαστήρια ως προς το αν μια απόφαση επί ζητήματος του δικαίου της Ένωσης είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής τους αποφάσεως. Τα δικαστήρια αυτά δεν οφείλουν συνεπώς να παραπέμψουν ένα ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που ανέκυψε ενώπιόν τους αν το ζήτημα αυτό δεν είναι ουσιώδες, δηλαδή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η απάντηση στο ζήτημα αυτό, οποιαδήποτε και αν είναι, δεν ασκεί καμία επιρροή στην έκβαση της δίκης (αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 10, της 18ης Ιουλίου 2013, Consiglio Nazionale dei Geologi, C-136/12, EU:C:2013:489, σκέψη 26, καθώς και της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψη 43).
- 35 Πράγματι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διαχωρισμό των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, ο εθνικός δικαστής είναι ο μόνος αρμόδιος να διαπιστώσει και να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης καθώς και να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει το εθνικό δίκαιο. Ομοίως, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο (αποφάσεις της 26ης Μαΐου 2011, Stichting Natuur en Milieu κ.λπ., C-165/09 έως C-167/09, EU:C:2011:348, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, X και van Dijk, C-72/14 και C-197/14, EU:C:2015:564, σκέψη 57, καθώς και της 12ης Μαΐου 2021, Altenrhein Luftfahrt, C-70/20, EU:C:2021:379, σκέψη 25).
- 36 Δεύτερον, υπενθυμίζεται ότι η δεσμευτικότητα της ερμηνείας στην οποία προέβη το Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, μπορεί να αποστερήσει την υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ από τον λόγο υπάρξεώς της και να την καταστήσει κενή

- περιεχομένου, ιδίως όταν το ανακύψαν ζήτημα είναι κατ' ουσίαν ταυτόσημο προς ένα ζήτημα που αποτέλεσε ήδη το αντικείμενο προδικαστικής αποφάσεως σε ανάλογη περίπτωση ή, κατά μείζονα λόγο, στο πλαίσιο της ίδιας της ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου υποθέσεως, ή όταν πάγια νομολογία του Δικαστηρίου επιλύει το επίδικο νομικό ζήτημα, ανεξάρτητα από το είδος των διαδικασιών από τις οποίες προήλθε η νομολογία αυτή, ακόμη και αν τα επίδικα ζητήματα δεν ταυτίζονται απολύτως (πρβλ. αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1963, *Da Costa* κ.λπ., 28/62 έως 30/62, EU:C:1963:6, σ. 75 και 76, της 6ης Οκτωβρίου 1982, *Cilfit* κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψεις 13 και 14, της 4ης Νοεμβρίου 1997, *Parfums Christian Dior*, C-337/95, EU:C:1997:517, σκέψη 29, και της 2ας Απριλίου 2009, *Pedro IV Servicios*, C-260/07, EU:C:2009:215, σκέψη 36).
- 37 Συναφώς, αρκεί η υπόμνηση ότι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία υφίσταται νομολογία του Δικαστηρίου επιλύουσα το επίμαχο νομικό ζήτημα, τα εθνικά δικαστήρια διατηρούν πλήρως την ευχέρεια να υποβάλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο εάν το κρίνουν σκόπιμο, το δε γεγονός ότι οι διατάξεις των οποίων ζητείται η ερμηνεία έχουν ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να αποφανθεί εκ νέου (απόφαση της 17ης Ιουλίου 2014, *Torresi*, C-58/13 και C-59/13, EU:C:2014:2088, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 3ης Μαρτίου 2020, *Tesco-Global Áruházak*, C-323/18, EU:C:2020:140, σκέψη 46).
- 38 Ομοίως, το κύρος με το οποίο περιβάλλεται η απόφαση που εκδίδεται σε προδικαστική υπόθεση δεν εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο που είναι αποδέκτης της αποφάσεως αυτής, αν κρίνει αναγκαίο, να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο πριν τάμει τη διαφορά στην κύρια δίκη (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2003, *Kaba*, C-466/00, EU:C:2003:127, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Η παραπομπή αυτή είναι επιβεβλημένη για εθνικό δικαστήριο το οποίο αποφαινεται σε τελευταίο βαθμό, οσάκις αυτό αντιμετωπίζει δυσχέρειες κατανοήσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου.
- 39 Τρίτον, υπενθυμίζεται ότι, πέραν των περιπτώσεων που μνημονεύονται στη σκέψη 36 της παρούσας αποφάσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ένα εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εθνικού δικαίου δύναται, ομοίως, να μην υποβάλει στο Δικαστήριο ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης και να το επιλύσει με δική του ευθύνη όταν η ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι τόσο προφανής ώστε να μην υφίσταται περιθώριο εύλογης αμφιβολίας (πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, *Cilfit* κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψεις 16 και 21, και της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, *Ferreira da Silva e Brito* κ.λπ., C-160/14, EU:C:2015:565, σκέψη 38).
- 40 Πριν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τούτο ισχύει, το εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας πρέπει να έχει σχηματίσει την πεποίθηση ότι εξίσου προφανής θα εμφανιζόταν η λύση αυτή στα λοιπά δικαστήρια τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας των κρατών μελών και στο Δικαστήριο (πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, *Cilfit* κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 16, της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, *Intermodal Transports*, C-495/03, EU:C:2005:552, σκέψη 39, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, *Ferreira da Silva e Brito* κ.λπ., C-160/14, EU:C:2015:565, σκέψη 42, καθώς και της 28ης Ιουλίου 2016, *Association France Nature Environnement*, C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 48).
- 41 Επιπλέον, η εξέταση του ενδεχομένου περί του οποίου γίνεται λόγος στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δικαίου της Ένωσης, τις ιδιαίζουσες δυσχέρειες που παρουσιάζει η ερμηνεία του και τον κίνδυνο αποκλίσεων της

νομολογίας στο εσωτερικό της Ένωσης (αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 17, και της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, Ferreira da Silva e Brito κ.λπ., C-160/14, EU:C:2015:565, σκέψη 39 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 42 Καταρχάς πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης συντάσσονται σε διάφορες γλώσσες και ότι οι διάφορες γλωσσικές αποδόσεις είναι εξίσου αυθεντικές (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 18).
- 43 Πράγματι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η διατύπωση που χρησιμοποιείται σε μία από τις γλωσσικές αποδόσεις διάταξης του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να αποτελεί τη μόνη βάση για την ερμηνεία της διάταξης αυτής ούτε μπορεί να χαρακτηρίζεται ως υπερέχουσα έναντι των άλλων γλωσσικών αποδόσεων, δεδομένου ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο ομοιόμορφο, λαμβανομένων υπόψη των αποδόσεών τους σε όλες τις γλώσσες της Ένωσης (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 24ης Μαρτίου 2021, A, C-950/19, EU:C:2021:230, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 44 Μολονότι εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας δεν υποχρεούται, ασφαλώς, να εξετάσει, συναφώς, καθεμία από τις γλωσσικές αποδόσεις της επίμαχης διατάξεως της Ένωσης, εντούτοις οφείλει να λάβει υπόψη τις αποκλίσεις μεταξύ των γλωσσικών αποδόσεων της εν λόγω διατάξεως τις οποίες γνωρίζει, ιδίως όταν οι αποκλίσεις αυτές προβάλλονται από τους διαδίκους και αποδεικνύονται.
- 45 Εν συνεχεία, επισημαίνεται ότι το δίκαιο της Ένωσης χρησιμοποιεί δική του ορολογία και αυτοτελείς έννοιες οι οποίες δεν έχουν κατ' ανάγκην το ίδιο περιεχόμενο με τις αντίστοιχες έννοιες που ενδεχομένως απαντούν στο εθνικό δίκαιο (πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 19).
- 46 Τέλος, κάθε διάταξη του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο της και να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του συνόλου των διατάξεων του δικαίου αυτού, των σκοπών του, καθώς και του σταδίου εξελίξεώς του κατά το χρονικό σημείο κατά το οποίο πρόκειται να εφαρμοστεί η οικεία διάταξη (πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 1982, Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 20, και της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement, C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 49).
- 47 Επομένως, μόνον εάν εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας καταλήξει, βάσει των ερμηνευτικών κριτηρίων που μνημονεύονται στις σκέψεις 40 έως 46 της παρούσας απόφασεως, στο συμπέρασμα ότι δεν υφίστανται στοιχεία ικανά να δημιουργήσουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, δύναται το εν λόγω εθνικό δικαστήριο να μην υποβάλει στο Δικαστήριο ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και να το επιλύσει με δική του ευθύνη.
- 48 Τούτου λεχθέντος, το γεγονός ότι μια διάταξη του δικαίου της Ένωσης επιδέχεται μία ή περισσότερες άλλες ερμηνείες δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι υφίσταται εύλογη αμφιβολία ως προς την ορθή ερμηνεία της διατάξεως αυτής, οσάκις καμία από τις άλλες αυτές ερμηνείες δεν φαίνεται να είναι αρκούντως πειστική για το οικείο εθνικό δικαστήριο, ιδίως υπό το πρίσμα του πλαισίου και του σκοπού της εν λόγω διατάξεως, καθώς και του κανονιστικού συστήματος στο οποίο αυτή εντάσσεται.

- 49 Εντούτοις, οσάκις δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας λαμβάνει γνώση της υπάρξεως αποκλίνουσας νομολογίας –μεταξύ δικαστηρίων του ίδιου κράτους μέλους ή μεταξύ δικαστηρίων διαφορετικών κρατών μελών– σχετικά με την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης έχουσας εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης, οφείλει να είναι ιδιαίτερος προσεκτικό κατά την τυχόν εκτίμηση ότι δεν υφίσταται εύλογη αμφιβολία ως προς την ορθή ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τον σκοπό της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της ομοιόμορφης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.
- 50 Τέταρτον, επισημαίνεται ότι απόκειται στα εθνικά δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου να αξιολογούν, με ίδια ευθύνη, κατά τρόπο ανεξάρτητο και με τη δέουσα προσοχή, κατά πόσον συντρέχει μία από τις τρεις περιπτώσεις οι οποίες τους επιτρέπουν να αποφασίσουν να μην υποβάλουν στο Δικαστήριο ορισμένο ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που ανέκυψε ενώπιόν τους (πρβλ. αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, *Intermodal Transports*, C-495/03, EU:C:2005:552, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, *Ferreira da Silva e Brito κ.λπ.*, C-160/14, EU:C:2015:565, σκέψη 40, καθώς και της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, *X και van Dijk*, C-72/14 και C-197/14, EU:C:2015:564, σκέψεις 58 και 59).
- 51 Συναφώς, από το σύστημα που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, προκύπτει ότι, οσάκις εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου εκτιμά ότι απαλλάσσεται από την υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, επειδή διαπιστώνει ότι συντρέχει μία από τις τρεις περιπτώσεις που μνημονεύονται στη σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως, από το σκεπτικό της αποφάσεως του πρέπει να προκύπτει είτε ότι το ανακύψαν ζήτημα του δικαίου της Ένωσης δεν ασκεί επιρροή για την επίλυση της διαφοράς είτε ότι η ερμηνεία της επίμαχης διάταξης του δικαίου της Ένωσης βασίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου, είτε ότι, ελλείψει τέτοιας νομολογίας, η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης παρίσταται τόσο προφανής για το εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας ώστε να μην καταλείπει περιθώριο εύλογης αμφιβολίας.
- 52 Τέλος, πρέπει να εξεταστεί αν εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας απαλλάσσεται από την κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ υποχρέωση υποβολής στο Δικαστήριο ερωτήματος σχετικού με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, όταν η υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως προτείνεται από διάδικο σε προχωρημένο στάδιο διεξαγωγής της δίκης, ιδίως μετά από μια πρώτη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως η οποία, μάλιστα, υποβλήθηκε κατόπιν αιτήσεως του εν λόγω διαδίκου.
- 53 Συναφώς επισημαίνεται ότι το σύστημα άμεσης συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ είναι ανεξάρτητο από οποιαδήποτε πρωτοβουλία των διαδίκων (πρβλ. αποφάσεις της 18ης Ιουλίου 2013, *Consiglio Nazionale dei Geologi*, C-136/12, EU:C:2013:489, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 3ης Ιουνίου 2021, *Bankia*, C-910/19, EU:C:2021:433, σκέψη 22). Οι εν λόγω διάδικοι δεν είναι δυνατόν να στερούν από τα εθνικά δικαστήρια την ανεξαρτησία τους κατά την άσκηση της εξουσίας που μνημονεύεται στη σκέψη 50 της παρούσας αποφάσεως, ιδίως υποχρεώνοντάς τα να ζητούν την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων (πρβλ. απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 1978, *Mattheus*, 93/78, EU:C:1978:206, σκέψη 5).

- 54 Επομένως, το σύστημα που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ δεν συνιστά ένδικο βοήθημα παρεχόμενο στους διαδίκους διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον εθνικού δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, το γεγονός και μόνον ότι ένας διάδικος υποστηρίζει ότι η διαφορά θέτει ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης δεν υποχρεώνει το οικείο δικαστήριο να δεχθεί ότι ανακύπτει τέτοιο ζήτημα κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, *Cilfit* κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 9).
- 55 Εξ αυτού συνάγεται ότι ο καθορισμός και η διατύπωση των ερωτημάτων που πρόκειται να υποβληθούν στο Δικαστήριο απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, οι δε διάδικοι της κύριας δίκης δεν μπορούν να μεταβάλουν το περιεχόμενό τους (πρβλ. απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, *Consiglio Nazionale dei Geologi*, C-136/12, EU:C:2013:489, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 56 Επιπλέον, στο εθνικό δικαστήριο και μόνον απόκειται να αποφασίσει σε ποιο στάδιο της διαδικασίας είναι σκόπιμο να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο (πρβλ. απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, *Coleman*, C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), αν και το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να επιληφθεί προδικαστικής παραπομπής όταν, κατά τον χρόνο υποβολής της, η διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου έχει ήδη περατωθεί (απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, *Lehtonen και Castors Braine*, C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 19).
- 57 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, όταν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις που διαλαμβάνονται στη σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως, εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου δεν υποχρεούται να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο, κατά την έννοια του τρίτου εδαφίου του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, ακόμη και αν το ζήτημα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης εγείρεται από διάδικο στην ενώπιον του διαδικασία.
- 58 Αντιθέτως, από τις εκτιμήσεις που εκτίθενται στις σκέψεις 32 και 33 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι, εφόσον το δικαστήριο αυτό διαπιστώσει ότι δεν συντρέχει κάποια από τις εν λόγω περιπτώσεις, οφείλει, βάσει του άρθρου 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, να παραπέμψει στο Δικαστήριο κάθε ανακύψαν ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.
- 59 Το γεγονός ότι το εν λόγω δικαστήριο έχει ήδη υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της ίδιας εκδικαζόμενης από το εθνικό δικαστήριο υποθέσεως δεν αναιρεί την υποχρέωση αυτή, εφόσον μετά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου εξακολουθεί να υφίσταται ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, η απάντηση στο οποίο είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς.
- 60 Το αιτούν δικαστήριο, εντούτοις, αναφέρεται σε εθνικές δικονομικές διατάξεις δυνάμει των οποίων ένα νέο ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, το οποίο εγείρει διάδικος στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης μετά την άσκηση της προσφυγής, είναι απαράδεκτο λόγω του ότι μεταβάλλει το αντικείμενο της διαφοράς, ιδίως οσάκις το ζήτημα αυτό εγείρεται μετά από μια πρώτη προδικαστική παραπομπή.
- 61 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας δύναται να μη υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο για λόγους απαραδέκτου απτόμενους της διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της

ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (πρβλ. αποφάσεις της 14 Δεκεμβρίου 1995, van Schijndel και van Veen, C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441, σκέψη 17, και της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψη 56).

- 62 Η αρχή της ισοδυναμίας επιτάσσει όλοι οι εφαρμοστέοι επί ενδίκων βοηθημάτων κανόνες να εφαρμόζονται αδιακρίτως στα ένδικα βοηθήματα τα οποία στηρίζονται σε παράβαση του δικαίου της Ένωσης και στα παρεμφερή αυτών ένδικα βοηθήματα τα οποία στηρίζονται σε παράβαση του εσωτερικού δικαίου (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 63 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν πρέπει να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης. Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο ρόλος τους στην όλη διαδικασία, τη διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής και τις ιδιομορφίες της ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον παρίσταται ανάγκη, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψεις 52 και 53 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 64 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι εθνικοί δικονομικοί κανόνες σύμφωνα με τους οποίους το αντικείμενο της διαφοράς καθορίζεται από τους λόγους που προβάλλονται με την προσφυγή κατά τον χρόνο ασκήσεώς της είναι σύμφωνοι με την αρχή της αποτελεσματικότητας, εφόσον εξασφαλίζουν την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών (πρβλ. απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, van Schijndel και van Veen, C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441, σκέψη 21).
- 65 Συνεπώς, στην περίπτωση κατά την οποία, σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες του οικείου κράτους μέλους οι οποίοι είναι σύμφωνοι με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, οι λόγοι που προβλήθηκαν ενώπιον δικαστηρίου που αναφέρεται στο άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ πρέπει να κριθούν απαράδεκτοι, αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητη και λυσιτελής για την έκδοση της αποφάσεως του δικαστηρίου αυτού (απόφαση της 15ης Μαρτίου 2017, Aquino, C-3/16, EU:C:2017:209, σκέψη 44).
- 66 Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου οφείλει, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, να τηρήσει την υποχρέωση περί υποβολής σχετικού προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο, εκτός εάν διαπιστώνει ότι το ανακύψαν ζήτημα δεν είναι καθοριστικό για την έκδοση της αποφάσεώς του ή ότι η επίμαχη διάταξη του δικαίου της Ένωσης έχει αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας εκ μέρους του Δικαστηρίου ή ότι η ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι τόσο προφανής ώστε να μην υφίσταται περιθώριο εύλογης αμφιβολίας. Η εξέταση του ενδεχομένου αυτού πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δικαίου της Ένωσης, τις ιδιαίζουσες δυσχέρειες που παρουσιάζει η ερμηνεία του και τον κίνδυνο αποκλίσεων της νομολογίας στο εσωτερικό της Ένωσης. Το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να απαλλαγεί από την εν λόγω υποχρέωση για τον λόγο και μόνον ότι έχει ήδη υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του. Εντούτοις, δύναται να μην υποβάλει προδικαστικό

ερώτημα στο Δικαστήριο για λόγους απαραδέκτου απτόμενους της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Επί του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

- 67 Με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 2 και 3 ΣΕΕ, το άρθρο 4, παράγραφος 2, τα άρθρα 9, 26, 34, το άρθρο 101, παράγραφος 1, στοιχείο ε', καθώς και τα άρθρα 106, 151 έως 153 και 156 ΣΛΕΕ, τα άρθρα 16 και 28 του Χάρτη, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει την περιοδική αναθεώρηση των τιμών μετά τη σύναψη συμβάσεων εμπιπτουσών στους τομείς που καλύπτονται από την οδηγία 2004/17.
- 68 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, προϋπόθεση για να παρασχεθεί χρήσιμη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι να έχει τηρήσει αυστηρά το εθνικό δικαστήριο τις σχετικές με το περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως απαιτήσεις που προβλέπονται ρητώς στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, διάταξη την οποία οφείλει να γνωρίζει το αιτούν δικαστήριο (απόφαση της 19ης Απριλίου 2018, *Conorzio Italian Management και Catania Multiservizi*, C-152/17, EU:C:2018:264, σκέψη 21 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Οι απαιτήσεις αυτές υπενθυμίζονται, εξάλλου, με τις συστάσεις του Δικαστηρίου προς τα εθνικά δικαστήρια σχετικά με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων (ΕΕ 2019, C 380, σ. 1).
- 69 Ειδικότερα, είναι απολύτως αναγκαίο, όπως ορίζει το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως να εκθέτει τους λόγους που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει ερωτήματα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος συγκεκριμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και τη σχέση που το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι υφίσταται μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας (πρβλ. απόφαση της 19ης Απριλίου 2018, *Conorzio Italian Management και Catania Multiservizi*, C-152/17, EU:C:2018:264, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 70 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι, με την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο δεν θεράπευσε την έλλειψη που επισήμανε το Δικαστήριο με τη σκέψη 23 της αποφάσεώς του της 19ης Απριλίου 2018, *Conorzio Italian Management και Catania Multiservizi* (C-152/17, EU:C:2018:264), στο μέτρο που, κατά παράβαση του άρθρου 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας, το αιτούν δικαστήριο εξακολουθεί να μην εκθέτει με την απαιτούμενη ακρίβεια και σαφήνεια τους λόγους για τους οποίους κρίνει ότι η ερμηνεία του άρθρου 3 ΣΕΕ καθώς και του άρθρου 26 και του άρθρου 101, παράγραφος 1, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, ούτε τη σχέση που υφίσταται μεταξύ του δικαίου της Ένωσης και της εθνικής νομοθεσίας που έχει εφαρμογή επί της διαφοράς αυτής. Περαιτέρω, το αιτούν δικαστήριο δεν διευκρινίζει τους λόγους για τους οποίους διερωτάται ως προς την ερμηνεία των λοιπών διατάξεων και νομικών πράξεων που μνημονεύονται στο δεύτερο και στο τρίτο υποβληθέν ερώτημα, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται, ειδικότερα, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, τον οποίο το Δικαστήριο δεν είναι, εξάλλου, αρμόδιο να ερμηνεύσει (πρβλ. απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2015, *Nisttahuz Poclava*, C-117/14, EU:C:2015:60, σκέψη 43), αλλά, κατ' ουσίαν, περιορίζεται, όπως προκύπτει από τη σκέψη 20 της παρούσας αποφάσεως, σε παράθεση των ερωτημάτων που έθεσαν συναφώς οι εκκαλούσες της κύριας δίκης, χωρίς να διατυπώνει δική του εκτίμηση.

- 71 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 72 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου οφείλει, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, να τηρήσει την υποχρέωση περί υποβολής σχετικού προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο, εκτός εάν διαπιστώνει ότι το ανακύψαν ζήτημα δεν είναι καθοριστικό για την έκδοση της αποφάσεώς του ή ότι η επίμαχη διάταξη του δικαίου της Ένωσης έχει αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας εκ μέρους του Δικαστηρίου ή ότι η ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι τόσο προφανής ώστε να μην υφίσταται περιθώριο εύλογης αμφιβολίας.

Η εξέταση του ενδεχομένου αυτού πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δικαίου της Ένωσης, τις ιδιάζουσες δυσχέρειες που παρουσιάζει η ερμηνεία του και τον κίνδυνο αποκλίσεων της νομολογίας στο εσωτερικό της Ένωσης.

Το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να απαλλαγεί από την εν λόγω υποχρέωση για τον λόγο και μόνον ότι έχει ήδη υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της ίδιας υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν του. Εντούτοις, δύναται να μην υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο για λόγους απαραδέκτου απόμεινους της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

(υπογραφές)